

УДК 338.24

ОЛЬШАНСЬКА О.В., РЕДЬКО М. В., ТОМЧЕНКО Ю.В.
Київський національний університет технологій та дизайну
Київський національний економічний університет
ім. В. Гетьмана

АНАЛІЗ ДИНАМІКИ ТІНЬОВОЇ ЕКОНОМІКИ УКРАЇНИ

***Мета.** Проаналізувати причини виникнення та динаміку тіньової економіки в Україні.*

***Методика.** Для досягнення мети були використані експертні методи оцінки тіньової економіки, такі як: опитування населення, експертів та вибіркові дослідження суб'єктів економічної діяльності, застосування методів відкритої перевірки, метод документального аналізу.*

***Результати.** Проаналізовано динаміку тіньової економіки в Україні та фактори, що дали змогу виявити її стан в сучасних умовах.*

***Наукова новизна.** Визначено основні причини мінізації економіки України та шляхи її подолання.*

***Ключові слова:** тіньова економіка, державне регулювання, методи тіньової економіки, чинники тіньової економіки.*

Постановка проблеми. Нині в Україні існує ситуація за якої масштаби тіньової економіки досягли значних розмірів. За даними Міністерства економічного розвитку і торгівлі обсяг тіньової економіки в Україні становить 44%, а за різними міжнародними оцінками навіть досягає більшого рівня. Тому необхідність оцінки масштабів тіньової економіки та її врахування в офіційній статистиці набувають особливої актуальності.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Серед науковців, які займаються даною проблематикою можна виділити наступних: Д. Блейдс, П. Гутман, Г. Абадінські, Дж. Арвай, Л. Ебергард, Р. Клітгаард, С. Роттенберг, В. Танзі, Ф. Шнайдер, В. Бородюк, А. Базилюк, В. Засанський, Т. Ковальчук, І. Мазур, О. Пасхавер, В. Попович, А. Чухно та ін. [3]

Виклад основного матеріалу дослідження. Тіньова економіка (англ. Black economy, Ghost economy, Shadow economy) – господарська діяльність, яка розвивається поза державним обліком та контролем, а тому не відображається в офіційній статистиці. «Тіньові» підприємства не перерозподіляють власних доходів до бюджетів та державних цільових фондів, вони не сплачують податків, збільшуючи власні прибутки.[1]

Тіньова економіка в Україні є однією з найбільших перешкод розвитку конкурентоспроможності країни, зростання соціальних стандартів життя населення та інтеграції в європейське співтовариство. Вона є відображенням активної криміналізації економічних процесів, високої корумпованості органів державної влади та низької правової і податкової культури юридичних та фізичних осіб. Вирішення цих проблем — серйозний виклик для України після політичних змін у 2013-2014рр.

З проблемами присутності тіньової економіки стикаються майже всі країни світу. В деяких її обсяги фіксуються на рівні, що не має значного впливу на економіку, а в інших – є свідченням існування відтворювальної системи тіньових економічних відносин. До другої категорії, на жаль, відноситься Україна, обсяги тіньової економіки якої за різними джерелами фіксується на рівні 20-50% ВВП.

Відповідно до розрахунків Міністерства економічного розвитку та торгівлі України обсяг тіньової економіки в Україні за останні 5 років становить від 28 % до 39 % ВВП. Зазначений показник розраховується різними методами, які враховують розбіжності між доходами та витратами населення, динамікою готівки в обігу та обсягами виробництва, використанням електроенергії та обсягами виробництва, а також динамікою цін факторів виробництва, готової продукції та рентабельністю виробництва.

Чинники тіньової економіки представлені на рис.1

Рис.1. Чинники тіньової економіки

В ООН фахівці, які займаються національними рахунками, тіньову економіку поділяють на три види діяльності: приховану (або тіньову), неформальну (або неофіційну) й нелегальну. Прихована діяльність характеризує дозволену законом працю, що офіційно не оголошується або її результати занижуються з метою відсторонення від уплати податків. Неформальна діє на законній підставі й націлена на виробництво товарів і послуг для задоволення власних потреб домашніх господарств (наприклад, власними силами індивідуальне будівництво).

Нелегальна - це діяльність, що здійснюється найманими робітниками без юридичного оформлення договору.

У структурі тіньової економіки зазвичай виділяють три види діяльності[3]:

Неофіційна економіка охоплює легальні види діяльності, пов'язані з виробництвом товарів і послуг, які не фіксуються офіційною статистикою. Така діяльність значного поширення набула в сфері послуг (ремонт квартир; надання житла в курортній місцевості; підготовка учнів для вступу у вищі навчальні заклади, що здійснюється приватно, без юридичного оформлення договорів та ін.). При цьому одержувачі доходів приховують їх від оподаткування.

Фіктивна економіка – це діяльність, пов'язана з одержанням обґрунтованих вигід суб'єктами господарювання. Сюди відносять: приписки, що здійснюють керівники підприємств у державному секторі економіки; хабарництво; шахрайські способи одержання грошей.

Підпільна економіка – це заборонені законом види економічної діяльності. До їхнього числа відносять: незаконне виробництво й збут товарів і послуг; виробництво зброї, наркотиків, контрабанду; діяльність осіб, що не мають юридичного права займатися цим видом діяльності (лікарі, адвокати, які практикують без ліцензії).

Звичайно масштаби й динаміка тіньової економіки визначаються такими факторами: загальним станом економіки; рівнем життя населення; обмеженням, що виходять від держави.

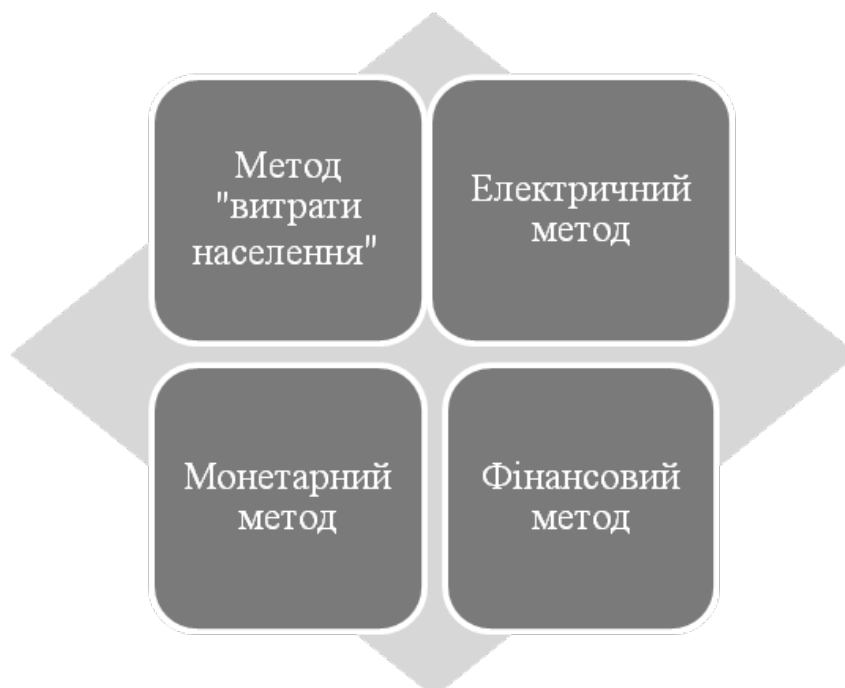
Види тіньової економіки поділяються на:

«Друга» тіньова економіка – це заборонена законом економічна діяльність працівників «білої» (офіційної) економіки, яка приводить до прихованого перерозподілу раніше створеного національного доходу. З точки зору суспільства у цілому «друга» тіньова економіка не виробляє ніяких нових товарів чи послуг: вигодами, які отримуються від «другої» економіки, користуються одні люди за рахунок втрат, які несуть інші люди.

«Сіра» тіньова економіка – економічна діяльність по виготовленню та реалізації звичайних товарів та послуг, яка дозволена законом, але не реєструється (переважно дрібний бізнес). На відміну від «другої» економіки, яка невідривно пов'язана з «білою» (офіційною) економікою та паразитує за її рахунок, «сіра» економіка функціонує автономно. У цьому секторі виробники або свідомо ухиляються від офіційного обліку, не бажаючи нести витрати (пов'язані з отриманням ліцензій, сплатою податків тощо), або звітування про такий вид діяльності взагалі не передбачено.

«Чорна» тіньова економіка (економіка організованої злочинності) – заборонена законом економічна діяльність, яка пов'язана з виробництвом та реалізацією заборонених та дефіцитних товарів та послуг. «Чорною» економікою у широкому значенні можна вважати всі види діяльності, які повністю виключені з нормального економічного життя, оскільки вони вважаються несумісними з ним й такими, що його руйнують (наприклад, наркобізнес, грабунки тощо).

У літературі виділяють наступні методи масштабів тіньової економіки представлені на рис. 2

Рис.2. Методи масштабів тіньової економіки

Відповідно до досліджень Ю. Харазішвілі, проведених з використанням функцій сукупного попиту й пропозиції, рівень тінзації економіки України коливається у діапазоні від 30 % до 40 % ВВП

Відповідно до розрахунків австрійського економіста Ф. Шнайдера рівень тіньової економіки в Україні становить 52,8% від офіційного ВВП. Цей показник широко використовується у міжнародних порівняннях.

За оцінками фіскальних органів, у 2012 році загальний обсяг тіньового сектора української економіки становив як мінімум 350 млрд. грн. на рік. При цьому 170 млрд. грн. становила зарплата в «конвертах», 100 млрд. — виведення безготівкових коштів у готівкову

форму або на інвалютні рахунки в іноземних банках, 35 млрд. — неофіційні платежі, 45 млрд. грн. — основні кошти, матеріальні ресурси і послуги тіньового сектора.

У 2013 році у тіні опинилося приблизно 250 млрд. грн. коштів українських платників податків. 41% закупівель державні та комунальні підприємства проводили без застосування тендерних процедур. За даними СБУ від 50 до 75% бюджетних асигнувань під час процедури держзакупівель освоюється з численними порушеннями. Через корупційні оборудки у сфері держзакупівель збитки становлять 10-15% (35-53 млрд. грн.) видаткової частини держбюджету щорічно.

Аналіз Індексу економічних свобод-2014 засвідчив, що одні з найгірших умов для розвитку економіки серед країн Європи та більшості пострадянських країн є в Україні. Динаміка показників говорить про незадовільний стан інвестиційного клімату та рівня корупції, де Україні традиційно належать одні з найнижчих рейтингів у світі: 168 та 152 місця відповідно.

Висновки. Основною метою детінізації економіки України є створення необхідних умов для покращення інвестиційного клімату, зниження податкового та регулятивного тиску на підприємницьку діяльність, захист прав власності та трудових відносин. Для цього пропонуються наступні реформи: посилення ринкового регулювання економіки та проведення антикорупційної реформи, податкової реформи, судової реформи, реформи банківської системи, реформи ринку праці.

Список використаних джерел

1. Варналій З. С. Тіньова економіка : сутність, особливості та шляхи легалізації : монографія / за ред. З. С. Варналія. – К. : Вид-во НІСД, 2006. – 576 с.
2. Тіньова економіка в Україні: масштаби та напрями подолання: аналіт. доп. / Т. А. Тищук, Ю. М. Харазішвілі, О. В. Іванов; за заг. ред. Я. А. Жаліла. – К.: НІСД, 2011. – 96 с.
3. Носова О.В. Національна економіка : навчальний посібник [Електронний ресурс] / О. В. Носова, 2013.
4. . Сутність та стратегічні пріоритети детінізації української економіки. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://old.niss.gov.ua/book/tyn_ekon/10.htm

АНАЛИЗ ДИНАМИКИ ТЕНЕВОЙ ЭКОНОМИКИ УКРАИНЫ

ОЛЬШАНСКАЯ А.В., РЕДЬКО М.В., ТОМЧЕНКО Ю.В.

Киевский национальный университет технологий и дизайна

Киевский национальный экономический университет им. В. Гетьмана

Цель. Проанализировать причины возникновения та динамику теневой экономики в Украине.

Методика. Для достижения цели были использованы экспертные методы оценки теневой экономики, такие как: опрос населения, экспертов и выборочные обследования субъектов экономической деятельности, применение методов открытой проверки, метод документального анализа.

Результаты. Проанализировано динамику теневой экономики в Украине и факторы, которые позволили выявить ее состояние современных условиях.

Научная новизна. Определено основные причины тенезации экономики Украины и пути ее преодоления.

Ключевые слова: теневая экономика, государственное регулирование, методы теневой экономики, факторы теневой экономики.

ANALYSIS OF THE DYNAMICS OF THE SHADOW ECONOMY UKRAINE

OLSHANSKA O., REDKO M., TOMCHENKO Y.

Kyiv National University of Technology and Design

Kyiv National Economic University named after Vadym Hetman

Purpose. The article analyzes the causes of the shadow economy, presents basic methods of estimation of the shadow economy, their uses and identified their strengths and weaknesses, as well as the analysis of the dynamics of the shadow economy in Ukraine.

Methodology. For the purpose of expert methods were used shadow economy estimates such as population surveys of experts and sample surveys of economic activity, the use of open inspection, documentary analysis method.

Originality. The analysis of the dynamics of analyzed factors that helped to identify the current state of the shadow economy.

Practical value. The aim is to analyze which identifies the main causes of the shadow economy in Ukraine and ways to overcome it.

Keywords: shadow economy, government regulation, methods of shadow economy, shadow economy factors.